

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Viola

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VIOLA V TVORBĚ BOHUSLAVA MARTINŮ

Jakub Kocna

Vedoucí práce : Prof. Jan Pěruška

Oponent práce: Mgr. Karel Untermüller

Datum obhajoby: 7.6.2017

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2017

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Music Art

Viola

BACHELOR THESIS

VIOLA IN THE WORK OF BOHUSLAV MARTINŮ

Jakub Kocna

Supervisor : Prof. Jan Pěruška

Examiner: Mgr. Karel Untermüller

Date of Graduation: 7.6.2017

Academic degree: BcA.

Prague, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Viola v tvorbě Bohuslava Martinů

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá osobností českého hudebního skladatele Bohuslava Martinů a jeho stěžejními díly pro violu. V první části práce jsou zmapovány životní osudy skladatele na jeho cestě z Poličky do světa. Zároveň se v této části zmiňují důležitá díla jednotlivých oblastí tvorby Martinů. Druhá část práce je zaměřena na čtyři díla violového repertoáru: Rhapsody-concerto pro violu a orchestr, Sonátu pro violu a klavír a dvě dua pro housle a violu. Jednotlivé skladby jsou stručně přiblíženy a rozebrány.

Klíčová slova: Bohuslav Martinů, viola

Abstract

This bachelor thesis' subject is the czech composer Bohuslav Martinů and his most important pieces for viola. The first chapter depicts his life's journey from Polička to Europe and America. It also mentions his most memorable works. The second part of the thesis focuses on four of his works for viola: Rhapsody-concerto for viola and orchestra, Sonata for viola and piano and two duets for violin and viola. Each piece is briefly described and analyzed.

Keywords: Bohuslav Martinů, viola

Obsah

Úvod	1
1. Život a dílo Bohuslava Martinů	2
1.1. Polička	2
1.2. Praha	4
1.3. Paříž	7
1.4. Amerika	11
1.5. Evropa - Amerika - Evropa.....	13
2. Viola v tvorbě Bohuslava Martinů	14
2.1. Tři Madrigaly	15
2.2. Duo pro housle a violu č. 2	21
2.3. Rhapsody-concerto violu a orchestr.....	26
2.4. Sonáta pro violu a klavír.....	31
Závěr	35
Seznam použitých pramenů a literatury	36

Úvod

Hudba Bohuslava Martinů se mi velice líbí. Když jsem se rozhodoval, jaké téma si zvolit pro bakalářskou práci, bylo proto jasné, že chci psát o něm. Setkal jsem se s jeho díly koncertantními, komorními, orchestrálními i vokálními v pozici posluchače i hráče; vždy na mě silně zapůsobil. Jako violista jsem si zvolil kromě osobnosti Martinů pro svoji práci čtyři ústřední díla jeho tvorby pro violu. V první kapitole práce se budu zabývat životem skladatele, osudy jeho cest v Evropě a v Americe a budu se snažit vystihnout i nejdůležitější skladby, které napsal v jednotlivých oblastech své tvorby. Nepůjde v žádném případě o vyčerpávající výpis, k tomu nám slouží katalogy, spíše o doplnění představy o charakteru tvůrčího postupu skladatele. Ve druhé kapitole se pokusím stručně a přitom výstižně přiblížit a popsat čtyři díla: Rhapsody-concerto pro violu a orchestr, Sonátu pro violu a klavír, Tři Madrigaly (Duo pro housle a violu č. 1) a Duo pro housle a violu č. 2. Zde tato díla řadíme podle důležitosti a postavení v repertoáru violistů, v druhé kapitole práce je budu rozebírat v pořadí, v jakém vznikla.

1. Život a dílo Bohuslava Martinů

1.1. Polička

Bohuslav Martinů se narodil 8. prosince 1890 v Poličce Ferdinandovi a Karolíně Martinů. Otec byl ševcem, ale pro přivýdělek se nechal zaměstnat jako povězný. Manželé Martinů se tedy přestěhovali na věž kostela sv. Jakuba na podzim roku 1889 již se dvěma dětmi - Františkem (*1880) a Marií (*1882)¹. Na věži, kam do výše 35 metrů nad zemí stoupalo 193 schodů, strávil Bohuslav skoro celé dětství. Na věži s nimi od roku 1893 bydlel též otcův pomocník, ševcovský tovaryš Karel Stodola. Byl starší než otec Ferdinand a děti mu říkali "děda Stodola". Malý Bohuslav se od něj naučil spoustu lidových písní, říkadel a dětských her. Zpěv pochodových písní Bohuslav doprovázel hrou na malý bubínek, který byl jeho prvním hudebním nástrojem. Bubínek střídal s "houslemi" - dvěma polínky z nichž "smyčec" měl na sobě připevněný provázek. Snad proto, že až do podzimu 1897, kdy nastoupil do školy, strávil většinu času nahoře na věži, byl Bohuslav tělesně slabý; po věžních schodech jej museli nosit rodiče. Hned v prvním roce školní docházky začal hrát na opravdové housle. Dvakrát týdně chodil do houslí k Josefu Černovskému. U něj se učil nejen základům technickým, nýbrž i hře komorní. Hráli spolu jednoduchá dua a později dali dohromady i kvartet. Též první díla operní tam poznal, skrze přede hry. Kromě houslí byla již od dětství jeho velkým koníčkem četba. Jako malý se taktéž seznámil s prostředím divadelním. Jeho otec byl členem poličského ochotnického souboru a často bral Bohuslava s sebou na zkoušky. Dětství na věži ovlivnilo Bohuslava Martinů velice i svoji perspektivou. Všestranný rozhled z výšky, krajina jako na dlani, široký prostor. Sám to vyjádřil takto: "Ale ze všeho mohu vyvodit, že účinek těchto vzpomínek z mládí, které jsou vždy nejvíce zakotveny v paměti každého, měl velký vliv na moji tvorbu, a to ve vou směrech. Touha dostat tento prostor, který byl přesně zaznamenán do podvědomí, do mých skladeb. A potom touha po vyjádření, zachycení formy, neboť to, co jsem měl stále před očima, to byly čisté formy." ² Odstěhovali se v létě 1902. Aby lépe zaopatřil rodinu s odrůstajícími dětmi, vyměnil otec práci povězného za místo sluhy starostenského úřadu a současně i sluhy městské spořitelny - do jejíž budovy se přestěhovali. Tehdy se Bohuslav seznámil s Antonínem Růzhou, prvním houslistou poličského amatérského komorního orchestru - Mládenecké kapely, jehož bratr Stanislav studoval housle na konzervatoři. Bohuslav s nimi hrával a půjčoval si od nich noty. V roce 1905 se do Poličky přistěhoval Josef Vintř, hudebník jenž se později stal kapelníkem Mládenecké kapely. Na přání matky Karolíny se stal Bohuslav jeho žákem. "Nebyly to v pravém slova smyslu lekce hry na housle, nýbrž společné přehrávání duet technicky ne právě snadných, které čtrnáctiletý hoch v době dvou měsíců hravě zvládl. Byla tu dueta Mazasova (Six grands duos, op. 41),

¹ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 9-11.

² Tamtéž, str. 19.

Bériotova (*Trois duos concertants*, op. 37), Viottiho (*Trois sérénades*, op. 23) a F. V. Krommerova (*Trois duos concertants*, op. 54). Brzy jej však Vintr odmítl učit dále; 'umí víc než já, a bylo by škoda peněz a času.'"³ V téže době hrál první housle v amatérském poličském kvartetu. 19. srpna 1905 hrál poprvé veřejně, na zábavním večírku v Borové (10 km od Poličky). Vystoupil tam se dvěma skladbami vedle dalších méně či více vzdělaných hudebníků a byl odměněn pohoštěním a honorářem. Následovalo několik dalších vystoupení v poličském Šermířském klubu. Obdivovatelé Bohuslavovy hry domluvili jeho otci, aby chlapce nasměroval na konzervatoř do Prahy. Pro studia bylo ovšem zapotřebí nalézt finanční podporu. Bylo uspořádáno další vystoupení v červenci v Měšťanské besedě pro získání dalších stoupenců. V srpnu pak byla sepsána petice apelující na poličskou městskou radu, aby poskytla mladému nadějnému houslistovi podporu ke studiu v Praze. Rada žádosti vyhověla a přidělila příspěvek ve výši 100 korun ročně.

³ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 27.

1.2. Praha

K přijímací zkoušce si přinesl mladý Martinů kromě houslí svou první skladbičku *Tři jezdci*. Tuto malou kompozici pro kvartet napsal již v osmi letech, inspirací mu byla stejnojmenná balada od Jaroslava Vrchlického. Zkouška dopadla dobře a byl přijat do houslové třídy profesora Štěpána Suchého (1872-1920, žák Otakara Ševčíka). Na studium mu byla přiznána též podpora 200 korun ročně z nadace Marie Hamerníkové-Daubkové. V novém prostředí velkého města je šestnáctiletý Martinů trochu ztracen, ale záhy nalézá nový zdroj poznání, operu. Do Národního divadla chodí tak často, jak jen může. Se svým nejlepším kamarádem Stanislavem Novákem (1890-1945) byli častými návštěvníky druhé galerie, tzv. "galerie slepců" - místa ke stání, často bez výhledu na jeviště. Jako chudí studenti neměli sami dostatek peněz na časté návštěvy divadla, proto je bylo možné potkat v době před představeními v okolí divadla: "...byli mezi nimi i ti, kteří nám, jak nás mezi 6.-7-hodinou na nábřeží potkali, automaticky obnos vyplatili." ⁴ Ve Zlaté kapliče zhlížel opakovaně opery Smetanovy, Dvořákovy, Čajkovského, Bizetovu Carmen a další. Příznivější byl k hudběchtivé dvojici osud při návštěvách koncertů České filharmonie. "...oblíbil si nás, nevím proč (snad viděl v našich obličejích touhu), hráč trombónu a později archivář České filharmonie Václav Müller a vždy nás provedl nebezpečným úskalím okolo pokladny. Říkával: 'Vy sem budete tak dlouho chodit, až tu jednou zůstanete.'"⁵ Studium na konzervatoři proti tomu Martinů spíše zanedbával. První ročník skončil čtyřkou z houslí (v září dodatečně opravenou na trojku), druhý však přinesl na konci nedostatečnou. Byl proto pro opakovaný druhý ročník přeřazen do třídy nového profesora Jindřicha Bastaře. S novým učitelem si Martinů nerozuměl a koncem roku nebyl z houslí klasifikován. Místo dodatečné zkoušky v září však přestoupil na varhanní oddělení konzervatoře. Ani tím se moc nezměnilo, stejně jako předtím z houslí, i z varhan byl hodnocen v pololetí dostatečně a na konci roku nedostatečně a byl podruhé (tentokrát již definitivně), vyloučen "pro nenapravitelnou nedbalost."⁶ Vyloučení Martinů z konzervatoře není možné vykládat jakoukoliv nezpůsobilostí či lajdáctvím. Čas, který studenti obvykle tráví cvičením na nástroj a přípravou na ostatní předměty, využíval Martinů hojně po svém - komponoval, četl, navštěvoval koncerty a operní i divadelní představení - a na povinnosti školní mu čas již jaksi nezbýval. Po vyloučení mu bylo rodiči přes jejich velké zklamání dovoleno zůstat v Praze. Posílali mu alespoň malý příspěvek, neboť přišel o podpory ke studiu. Byl však volný a mohl si komponovat, číst a chodit na zkoušky filharmonie. Odchod z konzervatoře se ukázal záhy jako plodný; hned v červnu a v červenci napsal dvě velké orchestrální partitury *Smrt Tintagilova* a *Anděl smrti*. Obě skladby nesou stopy vlivu Richarda Strausse, jehož hudba zněla Prahou roku 1910: *Elektra*, *Ariadna na Naxu* v divadle

⁴ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 39.

⁵ Tamtéž, str. 40.

⁶ První vyloučení proběhlo v květnu 1908, když společně s dalšími 29 studenty veřejně vystoupili s amatérským orchestrem v Čáslavi. Konzervatoř zakazovala veřejná vystoupení bez výslovného povolení. Všichni zúčastnění studenti byli vyloučeni a po osmi dnech velkých sporů přijati zpět.

a symfonické básně v Plodinové burze.⁷ Osvobozen od školního řádu a pravidel kontrapunktu, učil se Martinů poslechem, studiem partitur a především vlastním komponováním. Pro svého přítele Stanislava Nováka napsal několik skladeb: *Elegie pro housle a klavír*, *Koncert G dur*, *Romance pro housle a klavír*, *Berceuse*, *Adagio*. Též z této doby pochází řada děl komorních, klavírních, chrámových a mnoho písní. V prosinci 1911 se podrobil na konzervatoři státní zkoušce ze hry na housle, aby mohl housle vyučovat. Z většiny předmětů byl hodnocen "nedostatečně" a byl proto prohlášen za nezpůsobilého samostatnému vyučování. O rok později opakovanou zkoušku zvládl (hodnocen "dostatečně" a "dobře"). Stanislav Novák se v roce 1913⁸⁹ stal členem České filharmonie (o tři roky později se stal koncertním mistrem). Podařilo se mu pro svého kamaráda získat místo výpomoci. Nejprve spolu seděli u pultu prvních houslí, ale hned po první zkoušce byl Martinů dirigentem Vilémem Zemánkem přesunut do houslí druhých (řádným členem filharmonie se stal roku 1920). Z kompozic této doby je *Smyčcový kvartet H. 60*, písňový cyklus *Nipponari*, Tři melodramy: *Vážka*, *Večer*, *Tanečnice z Jávy* a klavírní cyklus *Loutky*, jediná skladba, které sám Martinů z celého období do roku 1923 přikládá nějaký význam.¹⁰ Pokud válka znamená zpomalení tvorby Bohuslava Martinů, tak jen malé. Odvodům se opakovaně úspěšně vyhýbal a trávil čas války doma v Poličce a v okolí. Na faře v již zmíněné Borové byl častým hostem, hrával tam na klavír a v kostele na varhany. Napsal tehdy čtyři symfonické tance, dva balety *Noc* a *Stín*, *Šest prostých písní*, zpívaný balet *Koleda*, a také dvě díla přinášející první ocenění skladatelské činnosti: *Česká rapsodie* (kantáta pro baryton, sbor, orchestr a varhany - 1919 cena České akademie věd a umění) a *Smyčcový kvartet Es dur* (1921 cena Českého spolku pro komorní hudbu). Premiéra *České rapsodie* se konala 12. ledna 1919 ve Smetanově síni, repríze 24. ledna byl přítomen i prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Tímto prvním úspěchem se Martinů zařadil mezi hudební skladatele a byl přijat do Ochranného sdružení spisovatelů, skladatelů a nakladatelů hudebních děl.¹¹ V květnu 1919 se Martinů podařilo v rámci rozšíření orchestru vyjet s Národním divadlem na zájezd do Paříže, Londýna, Ženevy, Bernu a Curychu. Svoboda světa, kterou poznal v Paříži, byla vedle francouzské hudby jedním z důvodů, proč byl ihned rozhodnut se do kulturního centra Evropy vrátit. Na podzim 1920 se, jak bylo již zmíněno, stává členem České filharmonie, kde je dirigentem již druhou sezónu Václav Talich. Léta ve filharmonii pod vedením Talichovým, který podle vzoru Českého kvarteta stavěl výbornou českou interpretační tradici, byla pro Martinů zásadní školou ve smyslu zvukové a instrumentační představy. Na jaře 1922 přišlo další zahraniční turné. Česká filharmonie projela přes tucet italských měst a středomořské klima Martinů natolik učarovalo, že se tam rád nekolikrát později vrátil. *Istar*, celovečerní balet o třech jednáních, dokončený 1922, je dalším scénickým dílem, ve kterém Martinů

⁷ Dnešní Kongresové centrum České národní banky na Senovážném náměstí, č. 30, kde v té době koncertovala Česká filharmonie.

⁸ Lidé. *Databáze pramenů Institutu Bohuslava Martinů* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: http://database.martinu.cz/people/public_view/319

⁹ Miloš Šafránek uvádí rok 1914.

¹⁰ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 63.

¹¹ Dnešní Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, z.s.

projevuje veliký smysl pro divadlo, nabytý na zkouškách poličských ochotníků. V roce 1922 se ještě naposled vrací jako student na konzervatoř, do mistrovské třídy skladby Josefa Suka. Několik hodin, které tímto získal, však nemělo na Martinů přílišný vliv. Svědčí o tom balet *Kdo je na světě nejmocnější*, který psal v době studia u Suka, ale nikdy jej svému učiteli neukázal. Větší vliv se dostavil v podobě anglických madrigalů, které slyšel na koncertě The English Singers. Především dílo Thomase Morleye (a skrze něj starší autoři vlámské, italské a francouzské) na Martinů zapůsobilo. Svobodné, horizontální vedení hlasů a přirozená polyfonie mu byly mnohem bližší než přísný kontrapunkt vyučovaný na konzervatoři. Touhu vrátit se do Paříže ještě více posílilo setkání s hudbou Alberta Roussela (1869-1937). Jeho první symfonie *Báseň lesa* a její "vynikající orchestrace, čistý výraz a přirozená rezerva, která činí projev silnější a krásnější."¹², které Martinů okouzly o mnoho více než předtím Debussy a impresionismus.

¹² ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 98.

1.3. Paříž

V létě roku 1923 získal Martinů stipendium ministerstva školství a národní osvěty na tříměsíční pobyt v Paříži, kam v polovině října, po pohřbu svého otce, odjíždí. Bez znalostí jazyka a s trochou peněz se nakonec usadil v 17. okrsku - stejně jako malíř Jan Zrzavý, se kterým se záhy stávají přáteli. První měsíce příliš nekomponoval, spíše jen hltal rozmanité podněty a atmosféru kulturního velkoměsta. Francouzská šestka, Ďagilevův Ruský balet, Bartók, de Falla, Hindemith či Prokofjev na něj však nezapůsobily tak jako Stravinskij. Zvláště *Petruška*, *Svěcení jara*, *Historie vojáka* a *Svatba*. Stejně jako v dětství na věži stal se na čas opět jen pozorovatelem. Nejčastěji od kavárenských stolků "ve výloze", nebo přímo na ulici. Hned v listopadu přišel za Albertem Rouselem. Zpočátku mu rozuměl sotva pár slov, ale vztah s tímto učitelem, později přátelský, se ukázal pro jeho cestu směřovatelný. "Rouselovi se podařilo vnést řád do mých myšlenek, já však nikdy nevěděl, jak se to stalo. Svou skromností, dobrotou a noblesou, i svou přátelskou ironií mne vedl tak, že vše se naplnilo, aniž bych to zpozoroval. Ponechával mi čas, abych přemýšlel a sám se vyvíjel."¹³ Většinu skladeb v té době napsaných sám Martinů zničil, až na *Tanec kněžek* (Národním divadlem vyžádaná vložka do baletu *Istar*) či *Smyčcové trio H. 136*. Přelomové dílo přišlo na svět v létě 1924, když se vrátil na prázdniny domů do Poličky. Krátké rondo pro velký orchestr *Half-Time* je svižnou rytmickou skladbou znázorňující hlučnou náladu a napětí fotbalového zápasu. V této skladbě se objevily poprvé některé prvky, typické pro budoucí skladebný styl Bohuslava Martinů: bohatá stránka rytmická, fráze přesahující taktové čáry, klavír zařazený do orchestru a barevná instrumentace vůbec. Pražská premiéra 7. prosince 1924 přinesla ohlas spíše negativní; česká kritika v díle viděla samý vliv Stravinského. Zadostiučnění však přišlo brzy. Curyšská Porota mezinárodního festivalu současné hudby vybrala *Half-Time* pro provedení v květnu 1925 - v Praze.¹⁴ Povzbuzen úspěchem, napsal ještě roku 1924 *Kvartet pro klarinet, lesní roh, violoncello a bubínek* a své první koncertantní dílo - *Concertino pro violoncello*, věnované Mauritsi Frankovi, s nímž Stanislav Novák založil Novákovo-Frankovo kvarteto. Tomuto souboru je rovněž věnován v roce 1925 *Druhý smyčcový kvartet* - první komorní skladba mezinárodně proslulá a vydaná mezinárodně působícím nakladatelstvím.¹⁵ Ve stejném roce vznikl i *První klavírní koncert*, dílo vykazující poprvé vliv neoklasicismu. Začátkem roku 1926 píše balet *O motýlu, který dupal* na Kiplingovu předlohu.¹⁶ Další mezinárodní proslulost přinesla skladba *Vřava (La Bagarre)*, která zvukově i výběrem tématu jaksí navazuje na *Half-Time*. Tuto skladbu Martinů přinesl Sergeji Kusevickému (ruský dirigent, skladatel a kontrabasista; 1874-1951), který z ní byl nadšen a vzal

¹³ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 108.

¹⁴ KUBÁTOVÁ, Gabriela. *Housle v tvorbě Bohuslava Martinů*. V Praze: Akademie múzických umění, 2006. ISBN 80-7331-073-2, str. 13

¹⁵ Vídeň, Universal Edition, 1927.

¹⁶ Jeviště nebylo kvůli nedomluvě s Kiplingovým nakladatelem nikdy provedeno. Jen orchestrální suita (H.153 A) byla vydána a hrána.

ji s sebou do Ameriky, kde ji premiéroval s Bostonským symfonickým orchestrem 18. listopadu 1927. V Praze si *La Bagarre* oblíbil Václav Talich. Inspirací skladby bylo přistání Charlese Lindbergha na pařížském letišti Le Bourget, kde jej po 33 hodinovém letu z New Yorku vítalo údajně přes 150 000 lidí.¹⁷ Třetí a poslední skladbou v této epizodě dynamických, pro velký orchestr psaných děl, je *Rapsodie* (původně *La Symphonie*).¹⁸ Mezi skladbami *Vřava* a *Rapsodie* a po nich, složil Martinů řadu děl scénických, často pod vlivem jazzu: opery *Voják a tanečnice* a *Slzy nože*, balety *Podivuhodný let*, *Natáčí se!*, *Kuchyňská revue*, *Šach králi*. Z děl komorních pak *Duo pro housle a violoncello č. 1*¹⁹, *Smyčcový kvintet*, *Smyčcový kvartet č. 3*, *Pět krátkých skladeb pro housle a klavír, I. houslová sonáta* a klavírní *Preludia*, *Borová*, *Fantazie pro dva klavíry*. Roku 1930 píše opět dílo pro svůj skladatelský styl předělové - *Pět krátkých skladeb pro housle, violoncello a klavír* - ve kterém se vynořuje vliv staré polyfonie renesančních madrigalů. "Touha po definitivní organizaci celku a všech složek v živý a zdravý organismus a harmonické vyvážení všech složek uplatňuje zřejmě svoje nároky a vyhraňuje se zase náhlým a nečekaným obratem v čistou a novou polyfonii v klavírním triu."²⁰ Sám Martinů tuto skladbu hodnotil jako nejvýznamější ve své komorní tvorbě a jako mezník díla celého. Místo témat užívá v něm řady (patterns) rostoucí z malých "buněk" (cells). Z roku 1930 je *První violoncellový koncert*, který dodnes patří do repertoáru všech předních violoncellistů.²¹ 21. března 1931 se Bohuslav Martinů oženil s Charlottou Quennehenovou, kterou poznal v listopadu 1926 v cirkusu Medrano. Svědky obřadu na úřadu, kde byl oddán i Naoleon Bonaparte, jim byli diplomat Miloš Šafránek a malíř Jan Zrzavý.²² Velká řada děl vydávaná v mezinárodních nakladatelstvích poskytuje novomanželům hmotné zajištění. *Smyčcový sextet* z roku 1932 navíc získal v Americe cenu Elisabeth Sprague Coolidge (vybrán ze 145 komorních děl z celého světa) s finanční odměnou 1000 dolarů.²³ Dalším výrazným prvkem, který se objevil v tvorbě Martinů, je inspirace formou koncerta grossa barokních autorů jako Arcangela Corelliho či Georga Friedricha Händela. Čistota staré formy, střídání concertina a tutti, variační vyvíjení tématu - to vše můžeme najít již v *Serenádě pro komorní orchestr* z roku 1930, ale v plném rozsahu pak hlavně v *Koncertu pro smyčcové kvarteto a orchestr* (1931), věnovanému belgickému souboru Pro Arte, a v *Concertinu* a *Koncertu pro klavírní trio a smyčcový orchestr* (oboje 1933). V koncertantní formě jsou též díla: *Koncert pro cembalo*, *Koncert pro flétnu, housle a orchestr*, *Koncertantní duo pro dvoje housle a orchestr*, *Divertimento pro sólové housle, violu a malý orchestr* a *Sinfonia Concertante* (pro dva orchestry, předchůdce *Dvojkoncertu*). Stesk po domově a každoroční letní návraty do Poličky jsou možná důvodem, proč začátkem třicátých

¹⁷ Charles Lindbergh. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-04-19]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Lindbergh#New_York.E2.80.93Paris_flight

¹⁸ Premiéra opět v Bostonu v prosinci 1928 se Sergejem Kusevickým.

¹⁹ Věnované opět Stanislavu Novákovi a Mauritsi Frankovi.

²⁰ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 149.

²¹ Ve své třetí verzi s doprovodem velkého orchestru z roku 1955. Druhá verze je z roku 1939.

²² MARTINŮ, Charlotta. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Praha: Editio Supraphon, 1978, str. 26.

²³ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 153.

let obrací svou tvůrčí činnost směrem k českému folklóru. Hlavními díly jsou tu tři velké scénické opusy: zpívaný balet *Špalíček* (1932, plný lidových písní, říkadel, her a pohádek), opera *Hry o Marii* (1934, čtyři náboženské příběhy, zpracovány po vzoru středověkého divadla) a komická opera s pantomimou *Divadlo za bránou* (1936, kombinace jarmarečního divadla, comedie dell'arte a harlekýnské pantomimy). Vedle toho napsal Martinů ještě dvě opery (kratší *Hlas lesa* a *Veselohra na mostě*) a kantátu *Kytice*. Pro orchestr v roce 1934 vznikly *Invence*, které proti dynamickým *Half-Time* a *Vřavě* znamenají návrat k lyričtějšímu výrazu. Snad nejvýznamnější operou Bohuslava Martinů je *Julietta* (aneb *Snář*), napsaná v letech 1936-7 podle divadelní hry Georgese Neveuxe (1900-1982). Obsah děje dobře vystihl sám skladatel: "Hra nemá vlastně děj. Celé pásmo hry se nepohybuje ani ve skutečnosti ani v iluzi, nýbrž na velmi jemné hranici obou, takže vše skutečné se zdá fikcí a všechny fikce mají tvářnost reality."²⁴ U *Julietty* se Martinů konečně splnilo přání spolupracovat na operním díle s ideálními partnery. Byli jimi režisér Jindřich Honzl, výtvarník František Muzika a dirigent Václav Talich. Po jednoaktové opeře *Alexander bis* (*Dvakrát Alexander*) a *Čtvrtém smyčcovém kvartetu* se opět Martinů obrátil k formě *concerta grossa*. Ve dvou letech vznikly tři vrcholné skladby orchestrální tvorby pařížského období. *Concerto grosso* (1937) i *Tre ricercari* (1938), obě pro komorní orchestr, již vykazují vyzrálou skladatelskou osobnost s tendencí k absolutní hudbě a dokonalou polyfonií. V obou skladbách jsou "proti" orchestru postaveny dva klavíry, snad jako předzvěst *Dvojkonzertu pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány* (1938), který psal během léta ve francouzském Vieux-Moulin, doma v Poličce (poslední pobyt v Čechách před válkou) a ve Švýcarsku u Paula Sachera (1906-1999, dirigent, patron a přítel Martinů) na samotě Schönenberg u Basileje. Je v něm odražená nejistota doby a předzvěst války. Na rukopise uloženém v Basileji je věnování zapsáno takto: "Mému drahému příteli Paulu Sacherovi, ve vzpomínce na klidný i uzkostný pobyt na Schönenbergu mezi jeleny a hrozbou války."²⁵ Mezi prací na třech skladbách orchestrálních se našel čas i na tvorbu koncertantní a komorní: *Koncertantní duo pro dvoje housle a orchestr*, *Čtyři madrigaly pro hoboj klarinet a fagot*, *Concertino pro klavír a orchestr* a *smyčcový kvartet č. 5*. V těžké době po okupaci Československa v březnu 1939 vznikla *I. Sonáta pro violoncello a klavír* a v létě pak *České madrigaly* (osm madrigalů pro smíšený sbor). Pro orchestr a sbor československých vojáků napsal Martinů v prosinci 1939 také *Polní mši*. Situace na frontě se v roce 1940 zhoršila a 10. června byli manželé Martinů varováni telefonátem Rudolfa Firkušného, aby co nejdříve opustili Paříž. A tak následující den, po dlouhém čekání na lístky na vlak, odjeli neohlášeným vlakem do La Souterraine. Cesta, na kterou se ve stejný čas vydávala společně s nimi i spousta dalších uprchlíků, je po měsíci nepohody a nejistot přivedla do Aix-en-Provence, kde zůstali do ledna 1941. Na jihu Francie mohli na chvíli vydechnout a Martinů tam měl k dispozici i klavír, takže mohl skládat. Víza bylo nutno vyřizovat v Marseille, kam bylo pro změnu na každý výjezd zapotřebí zvláštního povolení. Též díky finanční pomoci posílané Paulem Sacherem

²⁴ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 191.

²⁵ Skladby. *Databáze pramenů Institutu Bohuslava Martinů* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: http://database.martinu.cz/works/public_view/477 ; překlad autora.

se 8. ledna mohli rozloučit s Francií a zamířit do Lisabonu.²⁶ V Aix-en-Provence vznikla tři díla: *Fantazie a Toccata* (věnováno Rudolfu Firkušnému), *Sinfonia giocosa* (pro klavír a malý orchestr) a *Sonata da camera* (pro violoncello a orchestr), z nichž poslední dvě svým živým a veselým charakterem vzdorují situaci Evropy v době jejich vzniku. V Lisabonu museli vyčkat ještě tři měsíce, než se konečně na lodi Exeter vydali přes oceán, kam 31. března připluli.

²⁶ MARTINŮ, Charlotta. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Praha: Editio Supraphon, 1978, str. 58.

1.4. Amerika

Potřetí se ocitl Bohuslav Martinů v novém, cizím prostředí; podruhé bez znalosti jazyka. Velikou pomocí byl mu Miloš Šafránek, který tam odjel již v lednu 1939. Opět se stal pozorovatelem a ke kompozici se navrátil až v létě na ostrově Martha´s Vineyard (Edgartown, Massachusetts). Napsal tam Paulem Sacherem objednaný houslový koncert *Concerto da camera*. V listopadu téhož roku (1941) premiéroval Bostonský symfonický orchestr pod taktovkou Sergeje Kusevického *Concerto grosso*. Úspěch byl obrovský a jím podpořen dokončil Martinů *Sonátu č. 2 pro violoncello* a v roce 1942 pak *Klavírní kvintet*. Lyrickost a písňovost tvorby na novém kontinentu dala vzniknout třem cyklům písní: *Nový Špalíček*, *Písničky na jednu stránku*, *Písničky na dvě stránky*. Velikým přínosem americké tvorby Bohuslava Martinů jsou symfonie. Mezi lety 1942-6 napsal každý rok jednu. První vznikla na objednávku nadace Koussewitzky Music Foundation (objednána byla orchestrální skladba, formu symfonie si vybral Martinů sám). Z nich si sám skladatel cenil vysoko třetí (psanou podle vzoru Beethovenovy taktéž třetí symfonie *Es dur*, *Eroicy*), kterou jedinou nepsal na objednávku, nýbrž jako dar bostonskému orchestru a Sergeji Kusevickému. Pátou psal pro Českou filharmonii a Pražské jaro, kde také poprvé 28. května 1947 pod vedením Rafaela Kubelíka zazněla. V roce 1943 napsal *Památník Lidicím*, orchestrální dílo hluboké, odrážející tragické události z domova. Letní část roku trávil Martinů vždy někde na venkově, v přírodě - ať už to byl Martha´s Vineyard nebo v pozdějších letech Darien (Connecticut), Ridgefield (Connecticut), Manomet (Massachusetts) či Berkshire (Massachusetts), kde učil na letních kurzech Berkshire school. Vedle symfonií v těchto letech vznikla řada dalších děl; *Variace na Rossiniho téma pro violoncello a klavír*, *Koncert pro housle a orchestr č. 2*, *Koncert pro dva klavíry a orchestr*, *Koncert pro violoncello a orchestr č. 2*, *Sonáta pro housle a klavír č. 3* či *Česká rapsodie pro housle a klavír*. Po skončení války přinesla pošta z domova smutné zprávy. V březnu 1944 zemřela matka, Karolína Martinů a v červenci²⁷ 1945 zemřel Stanislav Novák.²⁸ ²⁹ Opět na objednávku Paula Sachera napsal v květnu 1946 *Toccato e due canzoni*, kterým se připomíná forma *concerta grossa*. V létě opět zamířil do Berkshire school. Bydlel tentokrát v zámku v Great Barrington; a sám, Charlotta odjela do rodné Francie za matkou. Na zámku potkalo Martinů neštěstí. "25. července spadl z balkónu zámku v Great Barringtonu z výše 3 metrů na betonový chodník přímo na hlavu, rozrazil si lebeční kost od spánku nad pravým uchem až téměř k páteři a zlomil si několik žeber. Nárazem byl zasažen nerv pravého ucha a hlavní cirkulární nerv. Páteř byla rozštěpením lebeční kosti poněkud stisknuta, což mělo za následek, že ještě dlouho v rekonvalescenci nemohl sklonit hlavu, měl bolesti v hlavě, závratě, obtíže při chůzi a vratce se pohyboval; bylo nutno jej stále doprovázet a podpírat."³⁰ Měsíc

²⁷ Jaroslav Mihule tvrdí, že v červnu; Miloš Šafránek shodně se Charlottou Martinů uvádí červenec.

²⁸ MARTINŮ, Charlotta. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Praha: Editio Supraphon, 1978, str. 32.

²⁹ Jeho žena Františka (roz. Brandlová) a dvě dcery zahynuly v Osvětimi.

³⁰ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 274.

ležel v nemocnici v Great Barringtonu, pak zamířil na dva týdny na čistý vzduch do hor (Peru, Vermont). Ani po návratu do New Yorku v září nebyl schopen samostatné chůze. Pomalu komponoval *Smyčcový kvartet č. 6*, dokončený v prosinci a věnovaný Američance Roe Barstowové, která se o něj celou dobu po úrazu a ještě i v New Yorku starala. Roku 1947 komponoval Martinů pouze komorní hudbu. *Smyčcový kvartet č. 7*, *Kvartet pro hoboj, housle, violoncello a klavír* a také *Tři madrigaly pro housle a violu* (duo č. 1), o kterých se podrobněji pojednává v kapitole 2. O tři roky později vzniklo *Duo pro housle a violu č. 2* - též rozebírané ve zmíněné kapitole. Mezitím napsal *Klavírní koncert č. 3*, *Pět českých madrigalů* a *Koncertantní symfonii pro housle, violoncello, hoboj, fagot a malý orchestr*. Menší počet skladeb byl způsoben kromě rekonvalescence i rozšířenou činností pedagogickou na univerzitě v Princetonu a Mannes School of Music. Roku 1952 získali manželé Martinů americké občanství. Ve stejném roce napsal Martinů dvě televizní opery *Čím lidé žijí* a *Ženitba* na náměty Tolstého a Gogola. Na objednávku vznikla dvě díla koncertantní: *Koncert pro housle a klavír s orchestrem* a *Rhapsody-concerto pro violu a orchestr* (viz kapitola 2). Na památku violoncellisty a dirigenta Hanse Kindlera napsal na podzim 1952 ve francouzském Vieux Moulin *Sonátu pro violoncello a klavír č. 3*. Poslední zlom v díle Martinů přišel se *Šestou symfonií* (*Symfonické fantazie*, věnované dirigentovi Charlesi Munchovi). Sám tvrdil, že je to dílo "bez formy", stojící proti vyměřenosti, pravidelnosti a "geometrii" a uzavřel jednoduše: "Budu dělat fantazie."³¹

³¹ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 292.

1.5. Evropa - Amerika - Evropa

Posledních šest let života strávil Martinů převážně v Evropě s posledním osmiměsíčním pobytem v New Yorku (říjen 1955 - květen 1956). Na starém kontinentu pobýval ve Francii (Nice, Paříž), ale také ve Švýcarsku (Schönenberg u Paula a Maji Sacherových) a v Itálii (Řím). Do Evropy přilétají Martinů v květnu 1953; i díky stipendiu na novou operu (od nadace John Simon Guggenheim Memorial Foundation). Tou se nakonec nestala první skladba po návratu do Evropy, *Žaloba proti neznámému*, podle hry autora Julietty Georgese Neveuxe. Dokončil ji usazen již na teplém jihu Francie. Během dvou let v Nice vznikl tucet skladeb. Nejdůležitějšími jsou oratorium *Epos o Gilgamešovi* (pro sóla, sbor a orchestr), kantáta *Otvírání studánek* (na text Miloslava Bureše, pro sóla, ženský sbor, dvoje housle, violu a klavír) a orchestrální *Fresky Pierra della Francesca* (inspirovány malbami v kostele v Arezzu). Dále pak moravské lidové dvojzpěvy *Petrklíč*, kantáta *Hora tří světél*, komická opera *Mirandolina*³² či *Koncert pro hoboj a malý orchestr*. V říjnu 1955 odletěl zpět do Spojených států amerických. V New Yorku během necelého roku napsal pět skladeb, z nichž pro záměry této práce je nejdůležitější *Sonáta pro violu a klavír* (dále rozebrána ve druhé části). Vedle ní jsou to *Inkantace* (*Koncert pro klavír a orchestr č. 4*), *Sonatina pro trubku a klavír*, *Sonatina pro klarinet a klavír* a nová verze *Prvního violoncellového koncertu* pro velký orchestr. V květnu 1956 definitivně opouští Ameriku a léto tráví ve Švýcarsku v Basileji a na Schönenbergu. Od září byl ustanoven profesorem Americké akademie v Římě. Od podzimu 1957 většinu času pobýval u Sacherů v Pratteln na již několikrát zmiňovaném Schönenbergu. Do posledních tří let skladatelova života spadá ke třiceti dílům. Poslední skladbou je pravděpodobně *Zdravice* (drobnoučká skladbička pro dětský sbor z 16. července 1959); posledním dílem klasických rozměrů je kantáta *Izaiášovo proroctví*, dokončená 6. května. Nejszávažnějším dílem posledního období a zároveň dílem nejdéle psaným (od podzimu 1954 do finální verze z ledna 1959) jsou *Řecké pašije*, opera podle románu Nikose Kazantsakise (1883-1957), se kterým Martinů dílo konzultoval za pobytu v Nice (Kazantsakis bydlel v blízkých Antibes). Další operou na text opět Neveuxův je *Ariadna*. Pro orchestr jsou posledními skladbami *Paraboly* (třívěté; první dvě jsou na motta z Citadely Antoina Saint-Exupéryho, třetí podle Neveuxovy hry Pouť Theseova), symfonická báseň *Skála* a fantazijní triptych *Rytiny*. Na *Otvírání studánek* navázaly tři kantáty: *Legenda z dýmu bramborové nati*, *Romance z pampelišek* a *Mikeš z hor*, všechny taktéž na texty Miloslava Bureše. Mexi díly z posledních let také patří *Fantasia concertante* (pátý klavírní koncert), *Variace na slovenskou lidovou píseň pro violoncello a klavír* či čtyři smíšené sbory nazvané, jako několik děl dřívějších, *Madrigaly*. Poslední týdny života Bohuslav Martinů smířeně trpěl v sanatoriu v Liestale (poblíž Pratteln), kde 28. srpna 1959 v půl osmé večer zemřel.³³

³² Teprve operou *Mirandolina* splnil Martinů svůj závazek ke Guggenheimově nadaci.

³³ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 337.

2. Viola v tvorbě Bohuslava Martinů

Smyčcového orchestru užíval Martinů v drtivé většině svých skladeb orchestrálních, vokálně-instrumentálních, koncertantních. Není tedy v možnostech ani smyslu této práce dopodrobna studovat jednotlivé party violy ve všech jeho dílech. V práci značně většího rozsahu by snad bylo možné takto pracovat s tvorbou komorní. Pro tentokrát se však zaměříme na čtyři díla stěžejní, ve kterých má viola z celé tvorby Martinů největší roli. Jako sólového nástroje užil violy Martinů jen jednou, v *Rhapsody-concerto pro violu a orchestr*. Toto dílo doplníme o tři skladby pro dva nástroje: dvě dua pro housle a violu (*Tři Madrigaly*, *Duo č. 2*) a *Sonátu pro violu a klavír*. S díly se v chronologickém pořadí blíže seznámíme a provedeme stručný rozbor.

2.1. Tři Madrigaly

Tři Madrigaly H. 313 pro housle a violu, po kompozici druhého dua pro toto obsazení dodatečně pojmenované *Duo č. 1*, napsal Bohuslav Martinů v roce 1947 mezi 17. únorem a 17. březnem v New Yorku. Věnovány jsou Lillian a Josephovi Fuchsovým, které skladatel slyšel hrát Mozartovo *Duo pro housle a violu č. 2 B dur.*³⁴ Sourozenci Fuchsovi dílo premiérovali 22. prosince téhož roku v New Yorku. Rukopis díla je uložen v kongresové knihovně ve Washingtonu D.C. Notové ukázky jsou z amerického vydání Boosey & Hawkes.³⁵ První madrigal *Poco allegro* je postaven na bohatém rytmickém základu živého pohybu téměř neustále pulzujících šestnáctinových not. Pohyb obou nástrojů je střídán melodiemi jednoho nástroje doprovázeného motorickými šestnáctinami v nástroji druhém.

³⁴ ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961, str. 277.

³⁵ MARTINŮ, Bohuslav. *Three Madrigals : for Violin and Viola*. London: Boosey & Hawkes, c1949.

Poco allegro

I

VIOLIN

VIOLA

f *mf* *f* *mf* *f* *f*

3 3 4 1 4

① *f* 1

Detailed description: This block contains the first 20 measures of a musical score for Violin and Viola. The score is written in 2/4 time and consists of five systems. The first system shows the beginning of the piece with a key signature of one flat (B-flat) and a dynamic of *f* for the violin and *mf* for the viola. The second system features a complex rhythmic pattern with triplets and sixteenth notes, marked with a dynamic of *f*. The third system continues with a dynamic of *mf*. The fourth system has a dynamic of *f*. The fifth system begins with a first ending bracket (①) and a dynamic of *f*. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

V průběhu věty housle s violou společně vytváří v komplementárních rytmech širokou paletu barev. Po dramatickém vrcholu a částečném zklidnění přichází *Poco vivo*, coda o čtrnácti taktech.

Poco vivo

The musical score is presented in five systems, each with two staves (violin and viola). The first system is in 4/4 time and features a forte (f) dynamic for the violin and mezzo-forte (mf) for the viola. The second system is in 2/4 time and includes a 'V' marking for the viola. The third system is in 4/4 time and features a forte (f) dynamic. The fourth system is in 4/4 time and includes an '8' marking. The fifth system is in 4/4 time and features a forte (f) dynamic. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Druhý madrigal má dvě části. V první, *Poco andante*, hrají oba nástroje s dusítky. Trylkování zatlučených nástrojů vytváří teskně zamyšlenou atmosféru. První větu připomenou tečkované rytmy, jež vystřídají rozložené akordy v houslích, a zahuštění sextol a dvaatřicetin v obou nástrojích.

The image displays a musical score for a madrigal, divided into two parts. The first part, marked *Poco andante*, consists of four systems of music. It features a somber atmosphere created by tremolos (tr) and dotted rhythms. The dynamics range from *f* (forte) to *p* (piano). The second part, marked *pizz.* (pizzicato), consists of three systems. It includes a section with a *sul A* marking and a *V* marking. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte). The score is written for two staves, likely representing two instruments.

Druhá část tohoto volného madrigalu *Andante moderato* v šestiosminovém taktu přináší nejprve zklidnění v trylcích, pak vytvoří napětí tečkovanými komplementárními rytmy. Vrchol věty se objeví v osmnácti taktech typického Martinů - střídající se takty, jejichž čáry nesvazují fráze, jsou plny srytmické dvoj, tří a čtyřhlasé melodie, v níž cítíme obrovskou lásku a možná i stesk skladatelův po rodné zemi.

The musical score is presented in two systems of staves. The first system consists of two staves (treble and bass clef) with a key signature of one flat (B-flat). The tempo is marked *poco rit.* and the dynamics range from *p* (piano) to *mf* (mezzo-forte). The second system also consists of two staves, with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The dynamics range from *f* (forte) to *mf*. The score includes various rhythmic patterns, including dotted rhythms and complex syncopations. A circled number '5' is placed above the first staff of the second system. The score concludes with a double bar line and repeat dots.

Třetí madrigal se nese v duchu radostném, briskním. Dvoučtvrtční *Allegro* je plné veselých, svižných osmin a šetnáctin s nespočtem nátrylů, synkopických a komplementárních momentů a dvaatřicetinových ozdob.

Allegro

The musical score is written for two staves per system. The tempo is marked *Allegro*. The time signature is 2/4. The key signature starts with one sharp (F#) and changes to one flat (Bb) in the fourth system, returning to one sharp (F#) in the sixth system. Dynamics include *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), and *meno f* (meno forte). The score features complex rhythmic patterns with eighth and sixteenth notes, syncopation, and various ornaments. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Po vystřídaní všech vyjmenovaných motivických a rytmických způsobů práce se faktura harmonicky zahustí a volnější *Poco meno* připraví nástup lyrickému *Moderatu*. Po něm se vrací první díl v kratší, místy doslovné verzi, která dospěje ke konečnému accelerandu a čtyřem závěrečným taktům *Allegro vivo*.

The musical score is presented in four systems, each with a grand staff (treble and bass clefs).
- **System 1:** Starts with a circled '6' and a forte 'f' dynamic. The music is characterized by dense, rhythmic textures with many accidentals.
- **System 2:** Features a 'Poco meno' tempo marking and a 'rit.' (ritardando) marking. The texture remains dense but with a slight change in feel.
- **System 3:** Continues the complex harmonic and rhythmic patterns.
- **System 4:** Concludes the section with a final cadence, including a fermata and a final note.

2.2. Duo pro housle a violu č. 2

Duo pro housle a violu č. 2 H. 331 dokončil Bohuslav Martinů 13. října 1950 v New Yorku. Věnované je Rosalii Leventrittové, manželce právníka, amatérského pianisty a hudebního mecenáše Edgara Leventritta (1873-1939), která v podpoře hudby po smrti svého manžela pokračovala. V jejím domě se scházeli různí umělci, mezi nimi i Martinů a sourozenci Fuchsovi,³⁶ kteří hráli premiéru tohoto dua 5. února 1951 v New Yorku. Rukopis je uložen ve francouzské národní knihovně v Paříži. Notové ukázky jsou z vydání pařížského vydavatelství Maxe Eschiga.³⁷ Více než v *Madrigalech* zde Martinů používá fráze nespoutané taktovými čarami. Výrazové prostředky první věty *Allegro* jsou rovněž rozmanitější. Najdeme tu pasáže působící ryze klasicistně, pasáže střídavých taktů, úseky tokátového charakteru a místa chromatická.

The image shows a page of musical notation for the first movement of the Duo No. 2 for Violin and Viola. The title "I" is centered at the top. The tempo is marked "Allegro". The score is written for Violin (VIOLON) and Viola (ALTO). The first system shows the beginning of the piece with dynamic markings *f* and *meno*. The second system shows a passage with *poco f* and *f* markings. The third system includes a first ending bracket labeled "1". The fourth system has a dynamic marking *p* and a hairpin symbol (>). The fifth system starts with *p dolce* and *p* markings. The score is in 2/2 time and features complex rhythmic patterns and dynamic markings.

³⁶ MARTINŮ, Charlotta. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Praha: Editio Supraphon, 1978, str. 86.

³⁷ MARTINŮ, Bohuslav. *Duo No 2 pour violon et alto*. Paris: Eschig, c1964.

Typický případ střídání taktů.



Tokátový úsek.



Celá věta končí po zopakování uvedených pasáží v obměněných variacích krátkou codou. Druhá věta *Lento* má stejně jako v *Madrigalech* meditativní charakter. Oba hlasy se tu kolem sebe navzájem propletají v místy chromatickém kontrapunktu.



Přirozeně vedený gradační oblouk věty je ve středním díle podpořen zahuštěním jak rytmickým, tak harmonickým.

The image shows three systems of musical notation for piano. The first system consists of two staves with a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking. The second system also has two staves and a piano (*p*) dynamic marking. The third system features a change in meter from 3/4 to 2/4, with a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking. The music is characterized by dense, flowing textures and a clear crescendo.

Po dramatickém vrcholu a zklidnění a zeslabení se opakuje zkrácený úvodní díl.

The image shows three systems of musical notation for piano. The first system includes a trill (*tr*) and an ossia section. The second system has a measure number 9. The third system has a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking. The music is characterized by dense, flowing textures and a clear crescendo.

Třetí věta *Allegro (poco)* je rázu radostného (tónina B dur) ve dvoučtvrťovém taktu a má třídílnou formu. Po tokátovém úvodu se v prvním dílu objeví opět místa frází přes taktové čáry či dvojhmaty v obou hlasech.

III

Allegro (poco)

The musical score is written for piano and consists of five systems. The first system begins with a forte (*f*) dynamic. The second system includes a first ending bracket labeled '1'. The third system starts with a piano (*p*) dynamic. The fourth and fifth systems conclude with mezzo-forte (*mf*) dynamics. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Střední díl je zprvu lyričtější, s dlouhými legatovanými frázemi.

Musical score for the middle section, measures 6-8. The score is in B-flat major and 3/4 time. It features a piano (p) dynamic in the first measure, which transitions to mezzo-forte (mf) by measure 7. The music consists of long, flowing melodic lines in both the right and left hands, with a prominent use of slurs and ties. A box containing the number '6' is positioned above the first measure.

Ve své druhé půli je opět hybnější, s komplementárním pohybem, dvačtyřtinovými trylky a chromatickou oktávovou stupnicí v houslích.

Musical score for the middle section, measures 9-12. The score continues with a more rhythmic and driving character. It features a forte (f) dynamic. The right hand plays sixteenth-note triplets, while the left hand plays a chromatic octave scale. A box containing the number '9' is positioned above the first measure of this system.

První díl se opakuje téměř doslovně. Duo končí codou *Allegro vivo*, která je, kromě šesti briskních taktů šestnáctin, rozšířenou verzí druhé půli středního dílu s několika komplementárními osminami B dur na konci.

2.3. Rhapsody-concerto violu a orchestr

Rhapsody-concerto pro violu a orchestr H. 337, vznikl mezi 15. březnem a 18. dubnem 1952 v New Yorku. Martinů jej psal na objednávku pro violistu Jaschu Veissiho (1898–1983). Ten hrál dílo v premiéře 19. února 1953 v Clevelandu s tamějším orchestrem pod vedením George Szella. Rukopis díla je nezvěstný, zachovány jsou pouze jeho kopie. V archivu nakladatelství Bärenreiter je uložen původní klavírní výtah. Notové ukázky jsou z klavírního výtahu a partitury z vydání Bärenreiter.³⁸ V doprovodném orchestru je užito dřevěných dechových nástrojů a trubek po dvou, čtyř lesních rohů, tympánů, malého bubnu a smyčců. Koncert je formálně dvouvětý *Moderato* a *Molto adagio - Allegro*. Nicméně je možné tvrdit, že druhá část druhé věty *Allegro* je takřka nezávislou "třetí" větou. První věta začíná čtyřicetiosmitaktovou předehrou. Nejprve hrají smyčce s flétnou, přidají se zbylé dřevěné dechové nástroje, po nich lesní rohy, trubka přispěje šesti tóny.

Moderato (♩ = 60) I Bohuslav Martinů

Fl. *f cant.*

1. Vl. *f cant.*

2. Vl. *f cant.*

Va. *f cant.*

Vcl. *f cant.*

Kb. *f cant.*

Fl. *f*

Ob. *f*

Kl. 1. *f*

Fag. *f*

1. Vl. *mf*

2. Vl. *mf*

Va. *mf*

Vcl. *mf*

Kb. *mf*

³⁸ MARTINŮ, Bohuslav. *Rhapsody-Concerto für Viola und Orchester*. Praha Kassel: Bärenreiter Supraphon, 1973.

MARTINŮ, Bohuslav. *Rhapsody-Concerto für Viola und Orchester*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1980.

Sólová viola nastupuje po zklidnění přede hry hlavním tématem věty s doprovodem pizzicat smyčců a postupně se přidávajících dechů.³⁹

The image shows a page of a musical score for solo viola. The score is in G minor and 3/8 time. It begins at measure 20 with the instruction 'f cantabile'. The score is divided into measures 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84, 85-89, 90-94, 95-99, 100-104, 105-109, and 110-115. The score includes various dynamics such as *f*, *poco f*, and *meno f*. There are also markings for 'cantabile', 'Poco meno', and 'Tempo I Viol. I'. The score features several numbered measures (5-11) and various rhythmic patterns including triplets and sixteenth notes.

Následuje živější část *Poco meno*. Přes zpomalení tempa je živějšího efektu dosaženo přenesením pulzu z tečkované čtvrtové na osminu. Zde dostává sólista prostor k předvedení své brilance skrze typické rytmické invence Martinů. Komplementárně je doplněn smyčci (v č. 10), zaburácí dvojhmaty a připraví mezihru orchestru připomínající téma z přede hry. Poté viola znovu zahraje hlavní melodii a po další mezihře viola provádí oddíl *Poco meno*. Po dvojhmatovém vrcholu zazní náhle hlavní téma v tutti orchestru, viola jej přebere a naposledy potřetí zahraje, tentokrát v tichém *piano dolce*.

³⁹ Zde pro přehlednost a úsporu místa uvádím pouze ukázkou partu violy.

Ještě než věta skončí, ozve se v hoboji a klarinetech drobná melodicko-rytmická figura a viola zopakuje společně se smyčci a flétnou motiv z předehty. Druhá věta *Molto adagio* začíná lyrickým flétnovým sólem za doprovodu smyčcových pizzicat. Převzou slovo smyčce na synkopickém podkladu dechů. Ve stejném "tajemně vyprávějším" charakteru vstoupí viola, která tu projde širokou rozmanitostí hudebního materiálu: pomalá melodie legatovaná přes taktové čáry, rozhoupaný tečkovaný rytmus, šestnáctinová předzvěst rychlejšího *Allegra*, široké synkopované dvojhmaty a mohutné trojzvuky či dvojhlas synkopovaného ostinata s rytmickým motivem z první věty.

Konec této plochy dohrává viola jen s doprovodem smyčců, kde po výrazném ztišení zaznívá v *Molto tranquillo* jedna z nejkrásnějších melodií Bohuslava Martinů, evokující rodný kraj na hranici Čech a Moravy.

97 *Molto tranquillo* **10**
p dolce
 103 *mf* *p* **11** *Poco vivo* Viol. I

Následuje kadence (vyúsťující v rychlé *Poco allegro, Vivo* a konečně v druhou část věty *Allegro*), ve které se umocňuje charakter rapsodického vyprávění předešlé části.

110 **12** *quasi cadenza*
 Clar. I *mf* *p* *mf*
accel. *f* *Vivo*
Poco allegro **13** 125

Allegro by se dalo označit jako samostatná třetí věta navázaná na předchozí část *attacca*, nicméně fantazijní charakter celé skladby, tematická příbuznost materiálu částí *Molto adagio* a *Allegro* a zopakovaný motiv *Molto tranquillo* před závěrem koncertu nám dává pochopit označení skladatelovo. Závěrečná "třetí" část má z velké části tokátový charakter. Orchester se zprvu v šestnáctinovém pohybu se sólistou střídá,

Kl.Tr.
 Solo-Viola
 1. Vi.
 2. Vi.
 Va.
 Vcl.
 Kb.
f *p* *pp* *pp* *pp* *pp* *pp*

později jej hraje spolu s ním. Po zvukné finální mezihře předznamenává konec

skladby viola napjatou melodií podloženou samotným malým bubínkem, který bezprostředně navazuje na šestnáctinové ostinato orchestru.

The image displays a musical score for measures 25 and 26. The top system includes parts for Kl. Tr. (Clarinet Trill), Solo Viola, Vl. 1 & 2 (Violins), Va. (Viola), and Vcl. Kba. (Violoncelli). In measure 25, the Kl. Tr. part has a trill marked 'p' and 'sempre stacc.'. The Solo Viola part has a melodic line marked 'f espr. molto'. Measure 26 shows the Solo Viola part continuing with a melodic line, with markings '255' and '260' indicating specific notes or measures.

Poté se bubínek odpojí, sólo viola sama dokončí započatou frázi a s doprovodem klarinetů, dvou viol a dvou violoncell zopakuje v *Andante (molto tranquillo)* melodii z taktů 100-107.⁴⁰ Tentokrát ovšem v posledním taktu motivu prodlí na notě f_1 , na které setrvá osm taktů až do konce.

⁴⁰ Viz první notová ukázka na předchozí straně.

2.4. Sonáta pro violu a klavír

Jediné dílo pro tuto nástrojovou dvojici, označené Halbreichovým číslem H. 355, napsal Martinů na objednávku violistky Lilian Fuchs (1901-1995) mezi 22. listopadem a 16. prosincem 1955 v New Yorku. Tamtéž bylo, stejně jako předtím obě dva, prvně hráno dedikantkou díla spolu s klavíristou Arturem Balsamem (1906-1994). Rukopis skladby je uložen v Centru Bohuslava Martinů v Poličce. Notové ukázky jsou z vydání moskevského vydavatelství Muzika a newyorského Associated Music Publishers.⁴¹ Stejně jako *Rhapsody-concerto* se v této sonátě, oproti předchozím dílům tohoto typu, uvolňuje forma a převládá fantazijní charakter. Sonáta má dvě věty *Poco andante* a *Allegro non troppo*. První věta začíná zvучným čtyřtaktím klavíru, po kterém následuje zamyšlená nepravidelná melodie ve viole, ve stále se měnícím taktu.

Альт

Poco andante ♩ = 58-63

Фортепиано

fcantabile

10

15

Печатается по изданию Associated Music Publishers, Inc. 1958 10451

⁴¹ MARTINŮ, Bohuslav. *Соната для альта и фортепиано*. Moskva: Muzika, 1979.
MARTINŮ, Bohuslav. *Sonata No. 1 for viola and piano*. New York: Associated Music Publishers, c1958.

V následujícím *Moderatu*, zpívá viola další z klenotů melodické invence Bohuslava Martinů. Prostá "písnička", podložená komplementárními osminami levé a pravé ruky klavíru, která je však tak volně vedená, že ji ani střídavé takty nepojmou.

30
pp
dolce
 Moderato ♩=88
pp
 (pp)
 35
mp
p
 10451

Poté se opakuje a rozvíjí model jedné osminy a dvou čtvrtových ze začátku věty. Zmohutní ve dvojhmatech violy a dále v akordech samotném klavíru, který poté představí nový motiv - dvě zdvihové šestnáctiny s osminou na době - se kterým vzápětí pracují oba hráči společně.

75
f
 Tempo I
meno f
p
mf
mf
mf
p
mf cantabile
p
mf
 80

Viola triolami rytmicky zahušťuje a po chvíli přenechá prostor klavíru, který s jejím doprovodem vrátí ke slovu motiv první. Následuje dlouhá gradační plocha se základem druhého motivu, která se postupně zahustí do sextol ve violě i obou

hlasech klavíru a vyústí v majestátní návrat úvodních čtyř taktů věty hraných oběma nástroji (7-8 hlasů, 2-3 viola a ostatní klavír). Klavír pomalu připraví závěrečné *Poco meno*, ve kterém se vrátí melodie ze začátku *Moderata*. Věta končí tichým zamyšleným akordem F dur. Druhá věta *Allegro non troppo* začíná šesti bouřlivými takty, ve kterých klavír naznačí téma následujícího *Poco meno*. Toto houpavé téma je založeno na nepravidelném pohybu šestnáctin a osmin s ligaturami a nepravidelnými akcenty.

Poté spolu oba hráči komplementují motiv ignorující taktové čáry.

Po trojhlasém úseku variace klavírního začátku následuje šestnáctitaktová tokátová plocha s crescendem do tří taktů, ve viole rytmicky připomínajících úvod první věty, které vběhnou do rychlejšího *Allegra*. V něm klavír dostává prostor k rozmachu bez nutnosti brát ohled na violu.

Pak se musí ovšem ztišit a připravit klidné *Poco meno*, které přináší meditativní melodii violy podpořenou druhým hlasem klavíru.

The image shows the first system of a musical score. It consists of three staves: a Violin staff (top), a Piano staff (middle), and a Violoncello/Piano staff (bottom). The tempo is marked 'Poco meno' with a quarter note equal to 104. The score includes measures 80, 85, and 90. Dynamics range from piano (p) to mezzo-forte (mf) and poco-forte (poco f). The key signature has one flat (B-flat).

Ve střední části věty vyniká fantazijní způsob kompozice. Uvádí ji plocha, ve které hraje klavír chromatické šestnáctiny proti violovým akordickým sextolám, pak si role vymění a zase sejdou společně v sextolách. Tato plocha pak po tečkovaném zesložitém vygraduje dvojhlasem violy, postaveným na motivu taktů 79-80. Melodické klesání a následné stoupání violy představuje další gradaci, která se zastaví po synkopicky legatovaných šestnáctinách obou hráčů v osmitaktovém *Moderato* (*Andante*). Toto má recitativní charakter. Je následováno o něco delším *Poco vivo* s tajemným pizzicatem a protrhávanými triolami ve viole.

The image shows the second system of a musical score. It consists of two staves: a Violin staff (top) and a Piano staff (bottom). The tempo is marked 'Tempo I' with a quarter note equal to 112. The score includes measures 175 and 180. Dynamics range from piano (p) to mezzo-forte (mf) and forte (f). The key signature has one flat (B-flat). The score includes markings for 'arco' and 'pizzicato'.

Tempo I uvozuje krátkou modulační a chromatickou mezihrou reprízu prvních padesáti taktů věty. Potom však viola (na rozdíl od prvního průběhu) klavír doprovází - ve zklidňujícím úseku chystajícím závěrečné *Poco meno*. Tím celá sonáta končí, stejně jako první věta, v zamyšleném duchu.

Závěr

Předmět této bakalářské práce tvoří na jedné straně životopis českého skladatele Bohuslava Martinů, na straně druhé jsou to čtyři jeho díla vybraná podle úlohy, jež v nich zastává viola. V první části jsem se snažil budoucím čtenářům zjednodušit a přiblížit pohled do života a tvůrčího procesu Bohuslava Martinů. Použil jsem k tomu různé biografické publikace, nejvíce se v tomto směru osvědčil skladatelův dlouholetý přítel, diplomat Miloš Šafránek. Čtyři díla pro violu, rozebíraná v druhé kapitole, spadají do rozmezí let 1947-55. Všechna vznikla ve Spojených státech amerických; tři první za prvního dlouhého pobytu skladatelově za oceánem, poslední - Sonáta - až po dvouletém setrvání v Evropě. Shledal jsem, že časovou příbuzností děl je způsobena i blízkost materiálu v nich užitého. U srovnání děl pro jiný nástroj podobným postupem by možná zkoumání přineslo různorodější výsledky, zajímavější ve smyslu vývoje skladebných postupů Martinů. Znatelný je snad jen postupný odklon od klasických forem a příklon k volnému stylu fantazijnímu. Přečtením druhé kapitoly se může čtenář seznámit s díly Bohuslava Martinů, patřícími do základů repertoáru violy, a získat potřebný nadhled k jejich studiu.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

HALBREICH, Harry. Bohuslav Martinů : Werkverzeichnis und Biografie. 2. rev. Ausg. Mainz: Schott, 2007. ISBN 978-3-7957-0565-7.

KUBÁTOVÁ, Gabriela. *Housle v tvorbě Bohuslava Martinů*. V Praze: Akademie múzických umění, 2006. ISBN 80-7331-073-2.

MARTINŮ, Charlotta. *Můj život s Bohuslavem Martinů*. Praha: Editio Supraphon, 1978.

MIHULE, Jaroslav. *Bohuslav Martinů*. Praha: Orbis, 1972.

ŠAFRÁNEK, Miloš. *Bohuslav Martinů život a dílo*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961.

Internetové zdroje

Charles Lindbergh. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-04-19]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Lindbergh#New_York.E2.80.93Paris_flight

Lidé. *Databáze pramenů Institutu Bohuslava Martinů* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z:

http://database.martinu.cz/people/public_view/319

Skladby. *Databáze pramenů Institutu Bohuslava Martinů* [online]. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z:

http://database.martinu.cz/works/public_view/477

Notové materiály

MARTINŮ, Bohuslav. *Duo No 2 pour violon et alto*. Paris: Eschig, c1964.

MARTINŮ, Bohuslav. *Rhapsody-Concerto für Viola und Orchester*. Praha Kassel: Bärenreiter Supraphon, 1973.

MARTINŮ, Bohuslav. *Rhapsody-Concerto für Viola und Orchester*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1980.

MARTINŮ, Bohuslav. *Соната для альты и фортепиано*. Moskva: Muzika, 1979.

MARTINŮ, Bohuslav. *Sonata No. 1 for viola and piano*. New York: Associated Music Publishers, c1958.

MARTINŮ, Bohuslav. *Three Madrigals : for Violin and Viola*. London: Boosey & Hawkes, c1949.